

ВІДБІР ЗМІСТУ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРСЬКИХ КАДРІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ВНЗ

У статті розглянуто відбір змісту спеціальних дисциплін у системі професійної підготовки офіцерських кадрів у цивільному ВНЗ. При доборі змісту спеціальних дисциплін доцільно враховувати можливість "переносу" цієї структури досвіду особистості на структуру змісту навчального матеріалу, при цьому досягається майже стовідсоткова успішність рішення таких задач, що по самому своєму задумі не вимагає ніяких спеціальних предметних знань. Стриженем гуманітарної освіти на думку автора є формування у студентів гуманітарної професійної освіти, що припускає прагнення та уміння фахівця при рішенні різноманітних задач у центр своєї уваги ставити людину, її потреби, інтереси та можливості.

Ключові слова: військові кафедри(факультети, інститути), офіцери запасу, педагогічні системи, педагогічний процес, резерв, студент, соціальні і психолого-педагогічні проблеми.

Аналіз наукових досліджень і публікацій показав, що традиційне навчання не забезпечує реалізацію сучасних вимог до рівня і якості підготовки військових фахівців у цивільних ВНЗ. Принципове рішення проблеми підвищення якості підготовки випускників військових кафедр може забезпечувати тільки перенос акцентів на методи, що формують системне мислення та обумовлене цими методами побудова змісту навчання.

Проведене узагальнення результатів наукових досліджень і передового педагогічного досвіду дозволяє зробити висновок, що наявний теоретичний базис забезпечує передумови для рішення наукових задач по синтезі оптимальних навчальних послідовностей, що забезпечують засвоєння нормативної системи діяльності військового фахівця цивільного ВНЗ з заданими показниками якості, тому, аналізуючи зміст підготовки, ми виходимо з необхідності його представлення як цілісної системи. Таке розуміння цієї проблеми знайшло своє відображення в ряді психолого-педагогічних досліджень [1-4].

В існуючій системі професійного навчання, у тому числі і військової, багато педагогів-дослідників, ґрунтуючись на системному підході до процесу формування змісту професійної підготовки, виділяють рівні його проектування:

- загальнотеоретичний (зміст фіксується у виді узагальнених представлень про основи соціального досвіду);
- рівень навчального предмета (фіксація змісту підготовки в навчальних планах і програмах);
- рівень навчального матеріалу (зміст навчання реалізується в методичних розробках).

Крім того, у роботах цих авторів окреслено велике коло питань, зв'язаних із критеріями добору навчального матеріалу:

- прогностичним - припускає створення для студентів умов усвідомлення пізнавального процесу як перманентного;
- науковим - створення умов освоєння методів інтелектуальної діяльності;
- синтезу знань на основі посилення міждисциплінарних зв'язків, конвергенції науки і дидактики (тобто визначення правильності переробки в дидактичному відношенні змісту, що подається [1-4].

Крім перерахованих критеріїв і рівнів Ю.К.Бабанський пропонує враховувати відповідність обсягу змісту наявному часу на вивчення даного предмета [5], для чого необхідно пройти найскладніший етап змістовного аналізу програм запланованих до викладання спеціальних дисциплін і пропонованих методів навчання. При визначенні програмного змісту спеціальних предметів і методів їхнього викладання необхідно врахувати ще один важливий фактор. У кожному знанні чи умінні, які необхідно сформулювати в студента для рішення задачі якогось проміжного рівня, є як мінімум троє шарів, три відносних незалежних компонента: предметний, логічний і психологічний.

Як показали наші спеціальні дослідження, випускники військових кафедр часто роблять помилки при рішенні складних технічних чи тактико-спеціальних задач не через погане володіння предметом, а через грубі логічні помилки (роблять загальний висновок із приватних посилок просто тому, що він представляється більш правдоподібним, чим той, котрий варто зробити за законами логіки, або слабо розрізняють категорії «необхідного» і «достатнього» і т.п.). Тому при доборі змісту спеціальних предметів, необхідно домагатися максимальної варіації не тільки предметного матеріалу, але і логічних предметів у мисленні і вимог до психологічного забезпечення діяльності.

Виходячи з цього, В.С. Леднев розглядає зміст освіти як цілісну систему, при цьому він має на увазі, що зміст освіти не є компонентом "метасистеми" (тобто освіти) у звичайному змісті, а скоріше це особливий "розріз" освіти, чи, інакше кажучи, це освіта без урахування її технології [6, с.26]. Далі автором робляться цілком обґрунтовані висновки структурного плану, наприклад, зміст освіти, він пропонує розглядати як "...зміст триєдиного цілісного процесу, що характеризується: засвоєнням досвіду попередніх поколінь; вихованням типологічних якостей поведінки особистості; розумовим і фізичним розвитком людини"[6, с.26]. Незважаючи на те, що процес освіти і навчання триєдин, усе-таки ведучим видом діяльності в утворенні є навчання, спрямоване в першу чергу на засвоєння досвіду. В.С. Леднев справедливо підкреслює, що в структурі змісту в повному обсязі відбивається структура досвіду особистості. При цьому структуру досвіду особистості він виражає чотирма пересіченими між собою групами компонентів[6, с.27]:

- інваріантні предметні специфіці діяльності (пізнавальна, естетична і фізична культура, спрямованість, працездатність, комунікативність);
- предметної діяльності, диференційованої по ступеню узагальнення її видів (загальна і фахова освіта, а також їх "перетин" - політехнічна освіта);
- диференційовані за принципом теорії-практика (знання й уміння);
- диференційовані по творчому принципі (репродуктивна і творча діяльність).

При доборі змісту спеціальних дисциплін доцільно враховувати можливість "переносу" цієї структури досвіду особистості на структуру змісту навчального матеріалу, при цьому досягається майже стовідсоткова успішність рішення таких задач, що по самому своєму задумі не вимагає ніяких спеціальних предметних знань. Однак тут не можна забувати, що найважливішою умовою оптимального вибору змісту навчання є логічний аналіз самих спеціальних предметних знань. З цього приводу Н.Ф. Тализіна [7] відзначає, що "... не можна вивчати кожне окреме явище самостійне, як багатошаровий пиріг, де кожен шар живе своїм самостійним життям. За дуже різноманітними варіантами, що відкриваються на поверхні явищ, часто стоять деякі варіанти, що їх породжують. Виділення такого фундаментального інваріантного знання за допомогою системно-структурного аналізу дозволяє різко скоротити обсяг підлягаючого засвоєнню матеріалу. Будучи відпрацьоване і засвоєно на декількох окремих явищах, фундаментальне знання дозволяє вивести всі інші окремі випадки прояву інваріантів за допомогою простих логічних процедур. Основані на знанні інваріантів узагальнені види діяльності забезпечують фахівцю можливість рішення величезного числа часткових задач"[7, 146 с.].

Для підвищення ефективності підготовки по спеціальних дисциплінах нами проводився ретельний добір змісту навчального матеріалу, що відповідають форм і методів навчання, його технології, тобто ми створювали необхідні умови для виховання і розвитку особистості випускника. Таким чином, враховувалося не тільки те, що вивчається, але і як це вивчається.

Важливе значення в структурі змісту підготовки по конкретних спеціальних дисциплінах нами приділялося встановленню міждисциплінарних зв'язків. У такому контексті часто вживається термін "наскрізна" освіта. У якості "наскрізних" галузей освіти В.С. Леднев виділяє загальну і спеціальну, а також область їхнього перетину - політехнічну освіту [6, с.29]. Наведена ним схема послідовних етапів освіти чітко ілюструє, що загальна освіта дійсно "наскрізна" галузь. При цьому автор справедливо підкреслює, що загальна освіта продовжується в професійних закладах усіх типів, тому що в них поряд із

професійною підготовкою здійснюється і загальноосвітня, а з огляду на те, що будь-яка підготовка продовжується і після завершення систематичної освіти в перманентній формі, то загальна освіта названа "наскрізною" галуззю. Характеризуючи основні з "наскрізних" галузей освіти (загальну, політехнічну, спеціальну), В.С. Леднев відзначає, що під загальною розуміється освіта, результат якої - здатність людини до виконання його загальнокультурних, загальнолюдських функцій і видів діяльності. В зв'язку з цим вважаємо, що під спеціальною підготовкою військових фахівців цивільного ВНЗ варто розуміти підготовку по тим дисциплінам, у результаті якої фахівець здатний успішно засвоїти загальтехнічні і спеціальні дисципліни і виконувати свою професійну діяльність, у тому числі і функції посадового призначення у військах.

Важливою умовою наскрізної спеціальної підготовки є забезпечення наступності на кожному ступені освіти. У нашій роботі це досягається в результаті аналізу та обліку рівня спеціальної підготовки по дисциплінах, що забезпечують, тобто підготовки по дисциплінах, що є базовими для наступного інтелектуального розвитку студентів. У процесі навчання на військовій кафедрі по тій чи іншій спеціальній дисципліні не тільки заповнюються пробіли попередньої підготовки, але й аналізуються результати "вихідного контролю" (контролю знань, умінь і навичок після завершення вивчення дисципліни). У нашому дослідженні приділяється досить уваги питанням аналізу спеціальної підготовки та обґрунтуванню напрямків педагогічної корекції за результатами названих видів контролю. Підвищення якості спеціальної підготовки буде залежати не тільки від наступності в навчанні по спеціальним дисциплінам, а також від ефективності взаємозв'язків із загальтехнічними і спеціальними дисциплінами ВНЗ і військової кафедри(військового інституту).

У будь-якому цивільному ВНЗ фундамент спеціальної підготовки закладається при вивченні на молодших курсах таких дисциплін, як: фізика, математика, інженерна графіка, теоретична механіка і деяких інших. Тому названі дисципліни минулого узяті нами для проведення експериментальної роботи з підтвердження ефективності теоретично обґрунтованої системи психолого-педагогічних умов спеціальної підготовки на військовій кафедрі цивільного ВНЗ.

Для забезпечення наступності в навчанні вузівським дисциплінам у цілому і наскрізній спеціальній підготовці по конкретних дисциплінах нами не тільки формувався оптимальний зміст навчального матеріалу, але і склалися адекватні структурно-логічні схеми досліджуваних курсів спеціальних дисциплін. Потім, на основі методів сіткового планування, установлювалися логічні зв'язки між окремими темами досліджуваними в курсах забезпечуючих і забезпечуваних дисциплін ВНЗ .

У своєму дослідженні ми виходимо з обліку і ряду інших принципів добору і формування змісту підготовки фахівців, що в узагальненому виді входять у систему психолого-педагогічних умов спеціальної підготовки. При цьому важливе значення для розробки раціонального змісту освіти має принцип подвійного входження базисних компонентів будь-якої підсистеми освіти в його загальну структуру, запропонованої В.С. Ледневим:

- по-перше, у якості "наскрізної" лінії стосовно зовнішніх структурних компонентів,
- по-друге, виступає в якості одного з зовнішніх (апикальних) компонентів [6, с.49].

Загальну структуру наукового знання автор підрозділяє на комплекс фундаментальних і комплекс практичних наук. До фундаментального віднесені науки, що безпосередньо не вивчають "технології" окремих галузей діяльності людини (фізика, хімія й ін.), у той час як практичні - мають своїм предметом саме окремі напрямки діяльності людини (медицина, педагогіка, технологічні та інші науки) [6, С.96].

У загальній структурі наукового знання В.С. Леднев виділяє і такі галузі наукового знання як приватні, фундаментальні і змістовні, котрі є пересічними галузями. Ці науки не входять до складу філософії, математики і комплексу практичних наук, і в теж час відносяться і до наук приватного знання, і до фундаментальних, і до змістовного. Цю групу наук він називає "центральною галуззю знання" [6, с.97]. Така група наук складає:

- комплекс наук часткового знання - разом з математикою і практичними науками;
- комплекс фундаментальних наук - разом з філософією і математикою;
- комплекс змістовних наук - разом з філософією і практичними науками.

Таким чином, тут виявляється принцип подвійного входження, що відзначався вище, базисних компонентів у загальну структуру системи.

У відповідність із приведеною вище класифікацією такі навчальні дисципліни, як військово-спеціальна, тактико-спеціальна, військово-технічна підготовка, можна віднести до комплексу наук приватного знання, тому що в їхній склад входить математика, інженерна графіка, фізика і практичні науки (точніше окремі знання практичних наук: експлуатації, програмування, конструювання, матеріалознавства, технології й ін.). Очевидно, науки, об'єднані нами загальним поняттям, що забезпечують спеціальну підготовку випускників у цивільному ВНЗ, включають: центральну галузь знання (фізика); математику (математика, рисна геометрія); комплекс приватного знання (інженерна графіка і теоретична механіка) і ін. Аналіз предметної області спеціальної підготовки показує, що компоненти цих наук і є наскрізними системо-утворюючими лініями, що пронизуючий весь процес навчання на військовій кафедрі в цивільному ВНЗ. Це досягається при формуванні оптимального змісту спеціальної підготовки з урахуванням його професійної спрямованості. Така спрямованість здійснюється без збитку фундаменталізації підготовки по спеціальних дисциплінах, тому що від тих основ, що будуть закладені при навчанні дисциплін, значною мірою залежить здатність студентів, а потім сформувався військового фахівця до предметного самонавчання, чи навіть до перепрофілізації.

Для нашої країни необхідність гуманітаризації диктується загальною тенденцією в розвитку світової освіти та обумовлена:

- масштабним усвідомленням ролі людини в суспільному прогресі;
- вступом людства у постіндустріальну цивілізацію;
- орієнтацією систем освіт ведучих країн світу на підготовку вільно мислячої і відповідальної особистості, людини творчого, заповзятливого, сьогодення громадянина, із загостреним почуттям власного достоїнства;
- потребою повернення до історичних традицій вітчизняної гуманітарної освіти;
- подоланням пануючого і прагматичного підходу до людини як до головного трудового ресурсу, слухняного виконавця;
- звільненням освіти від ідеологічних штампів і догматизму;
- забезпеченням викладання гуманітарних і соціально-економічних наук на рівні сучасних досягнень у всім різноманітті різних напрямків, шкіл і концепцій.

Під гуманітаризацією освіти розуміється процес розширення можливостей для різнобічного розвитку особистості майбутнього фахівця, його самосвідомості і саморозвитку, для формування в нього гуманітарного підходу до професійної діяльності. Стрижнем гуманітарної освіти на думку автора є формування у студентів гуманітарної (у протизагу технократичній) професійної освіти, що припускає прагнення та уміння фахівця при рішенні різноманітних задач у центр своєї уваги ставити людину, її потреби та інтереси, можливості і стан. [1-4].

Аналіз навчального процесу як системи показав, що мети гуманітаризації освіти неможливо досягти тільки за допомогою викладання визначеного набору соціально-гуманітарних дисциплін. Потрібно наповнити елементами науково обґрунтованого гуманітарного знання і інші навчальні дисципліни, у тому числі тактико-спеціального і військово-технічного профілю. Вирішуючи навчальні тактико-спеціальні і військово-технічні задачі, студенти військових кафедр повинні не тільки засвоювати чисто військові знання, але й одержувати представлення про конкретні прояви людського фактора в бою, фізичних, бойових і психологічних можливостях випускників, особливостях морально-психологічного забезпечення дій особистого складу в бойовій обстановці і надзвичайних обставинах, способах зміцнення дисципліни та організованості.

Усе вище викладене свідчить про складний і багаторівневий характер, формування освіти, тому до питань добору та розробки оптимального змісту спеціальних дисциплін і умов їх реалізації ми будемо повертатися у наступних етапах нашого дослідження, тому що основними умовами формування структури змісту спеціальної підготовки є облік міждисциплінарних зв'язків і професійної спрямованості випускника військової кафедри.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барабанчиков А.В., Звягинцев В.Г. Педагогика высшей военной школы. – М.: ВПА, 1985. – 136 с.
2. Нецадим М.І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. – 852 с.;
3. Теорія і практика культурологічної підготовки слухачів і курсантів вищих військових закладів освіти [Рукопис] : дис. . д-ра пед. наук : 13.00.04 / Маслов Валерій Сергійович ; Київ. військ. гуманіт. ін-т. - Київ, 1998. - 436 с.,
4. Ягупов В.В. Військова дидактика: Навчальний посібник. – К.: Вид.-поліграф. центр "Київський університет", 2000. – 400 с.;
5. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований / Ю.К. Бабанский - М: Педагогика, 1982 - 192 с., с. 244
6. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. 2-е изд., перераб.– М.: Высш. шк., 1991. –224 с.
7. Галызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. - М., 1984., 346 с.

Рецензент: д.пед.н., проф. Маслов В.С., Національна академія оборони України

к.пед.н., доц. Безносюк А.А.

ОТБОР СОДЕРЖАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН В СИСТЕМЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ОФИЦЕРСКИХ КАДРОВ В ГРАЖДАНСКОМ ВУЗЕ

В статье рассмотрены отбор содержания специальных дисциплин в системе профессиональной подготовки офицерских кадров в гражданском вузе. При отборе содержания специальных дисциплин целесообразно учитывать возможность "переноса" этой структуры опыта личности на структуру содержания учебного материала, при этом достигается почти стопроцентная успешность решения таких задач, по самому своему замыслу не требует никаких специальных предметных знаний. Стержнем гуманитарного образования по мнению автора является формирование у студентов гуманитарного профессионального образования, предполагает стремление и умение специалиста при решении различных задач в центр своего внимания ставить человека, его потребности, интересы и возможности.

Ключевые слова: военные кафедры (факультеты, институты), офицеры запаса, педагогические системы, педагогический процесс, резерв, студент, социальные и психологические педагогические проблемы.

O. Beznosyuk

SELECTION OF CONTENTS SPECIAL DISCIPLINE IN THE SYSTEM OF TRAINING OF OFFICERS IN CIVILIAN UNIVERSITIES

The article deals with the selection of the contents of special subjects in the system of training of officers in civilian universities. In the selection of the contents of special subjects advisable to consider the possibility of "transfer" of the experience of personality structure to structure the content of teaching material, thus achieved almost wholly successful solution of these problems, which in its very conception does not require any special subject knowledge. The core of liberal education in my opinion is to develop students' humanitarian vocational education, which involves the desire and ability specialist in solving various problems in the center of his attention to put a man's needs, interests and capabilities.

Keywords: military departments (faculties, institutes), reserve officers, educational system, teaching process, provision, student, social, psychological and educational problems.